

Breng e-book onder leenrecht

Christiaan Alberdingk Thijm en Frank Huysmans

Bibliotheken kunnen vanaf begin dit jaar boeken niet langer digitaal uitlenen. Een experimentele regeling die een beperkt aantal bibliotheken daartoe in staat stelde, is met ingang van het nieuwe jaar beëindigd. Er wordt op dit moment tussen bibliotheken en uitgevers onderhandeld over een nieuwe overeenkomst. Verwacht wordt echter dat die overeenkomst er niet op korte termijn zal komen.

Leenrecht

Er bestaat een belangrijk verschil tussen het uitlenen van een digitaal boek en een fysiek boek. Voor het uitlenen van fysieke boeken is geen toestemming nodig van uitgevers of andere rechthebbenden. Op basis van het zogenoemde leenrecht mogen bibliotheken zonder toestemming van auteurs en uitgevers fysieke boeken uitlenen, mits zij daar een vergoeding voor betalen. De hoogte van die vergoeding wordt in onderhandelingen tussen rechthebbenden en bibliotheken overeengekomen.

In juridische termen wordt het leenrecht een vergoedingsrecht genoemd, in tegenstelling tot het verbodsrecht dat het auteursrecht naar zijn aard is. Het leenrecht is echter gekoppeld aan de fysieke verschijningsvorm van het boek. Voor de uitlening van digitale boeken, waarbij het boek op afstand ter beschikking wordt gesteld en het na enkele weken vanzelf van de e-reader of de tablet verdwijnt, bestaat een dergelijke regeling niet. Uitgevers of andere rechthebbenden vallen terug op hun verbodsrecht en kunnen dus weigeren toestemming voor uitlening te geven.

Toestemming

Er zijn verschillende redenen waarom uitgevers die toestemming niet kunnen of willen geven. Ten eerste bestaat er onduidelijkheid of uitgevers beschikken over de relevante rechten. Alleen als uitgevers met de oorspronkelijke auteur (en soms andere rechthebbenden, zoals illustratoren, fotografen en vertalers) afspraken hebben gemaakt over de exploitatie van e-books, kunnen zij bibliotheken of anderen toestemming geven voor uitlening. Voor de meeste boeken van voor het jaar 2000 zullen dergelijke afspraken niet zijn gemaakt. Om die reden zijn veel auteurs nu vrij met andere partijen afspraken te maken over e-books. De Britse bestsellerauteur Ian McEwan maakte al rechtstreeks een deal met Amazon.

In de tweede plaats zijn veel uitgevers in het Nederlandse taalgebied nogal terughoudend als het op e-books aankomt. Van de in Nederland verkochte boeken is nog geen 1% een e-book, terwijl dat percentage in de Verenigde Staten 10 bedraagt. Uitgevers zijn bang dat de uitgave van e-books ten koste zal gaan van de uitgave van gewone boeken. Voor e-books geldt bovendien nog geen vaste boekenprijs.

Kat uit de boom

Veel Nederlandse uitgevers besluiten nog de kat uit de boom te kijken. Het is echter de vraag of e-books kannibaliserend zullen werken ten opzichte van fysieke boeken. Het is zeer wel denkbaar dat de markten nog jaren naast elkaar blijven bestaan, net als de bioscoop naast de dvd. Bovendien bestaat er het gevaar van illegale verspreiding via digitale netwerken als het aanbod niet tot stand komt. Nu al zijn er gescande boeken te downloaden via peer-to-peernetwerken en circuleren er usb-sticks met honderden titels onder bezitters van e-readers.

Eén ding is echter zeker: de vraag naar e-books zal toenemen. Bibliotheken hebben van oudsher de functie om informatie, cultuur en amusement toegankelijk te maken voor brede lagen van de bevolking. Wanneer zij niet het recht krijgen om e-books uit te lenen, zullen ze die functie in belangrijke mate verliezen.

Niemand kan met zekerheid zeggen of het vijf, vijftien of vijftig jaar zal duren, maar de digitale verschijningsvorm van het boek zal eens de overhand krijgen, net zoals dat met muziek, foto's en films al is gebeurd. Voor de meest recente titels zal er op afzienbare termijn ongetwijfeld een businessmodel ontstaan. Die titels zullen uiteindelijk wel door de uitgever te koop worden aangeboden, alle initiële angsten ten spijt.

Snel uitbreiden

Dat geldt echter niet voor de oudere titels waarvan de beschermingsduur van het auteursrecht nog niet is verstreken. Dat zijn er niet weinig: het auteursrecht duurt tot zeventig jaar na de dood van de auteur. Het betreft dus in ieder geval alle boeken die tijdens of na de Tweede Wereldoorlog zijn verschenen. Het regelen van de rechten van die boeken kan al snel te kostbaar zijn om de digitale exploitatie van die boeken rendabel te maken. Google Books vult deze leemte vooralsnog niet op en het is maar de vraag of dat voor het Nederlandse taalgebied ooit zo zal worden.

Wij pleiten daarom voor een snelle uitbreiding van het leenrecht voor fysieke boeken naar het beschikbaar stellen van digitale boeken. Net als bij fysieke boeken betalen bibliotheken dan per uitlening een vergoeding. Dat is de enige manier om te garanderen dat boeken voor een breed publiek toegankelijk zijn en blijven. Bovendien zal het een stimulans zijn voor de snelle ontwikkeling van de markt voor e-books. Die is nodig om te voorkomen dat de verspreiding van boeken zich via digitale netwerken en usb-sticks straks geheel aan de werking van het auteursrecht onttrekt. En dan hebben zowel de rechthebbenden als de bibliotheken het nakijken.

Christiaan Alberdingk Thijm is advocaat en docent auteursrecht aan de Universiteit van Amsterdam. Frank Huysmans is bijzonder hoogleraar bibliotheekwetenschap aan de Universiteit van Amsterdam.

Gepubliceerd in Financieele Dagblad, 13 januari 2011, p. 9 (opinie, rubriek Optiek)